

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

FILOLOGIK TADQIQOTLARNING YANGI BOSQICI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

III XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI

2025-yil, 21-OKTABR

BUXORO – 2025

ANJUMAN DASTURIY QO'MITASI

1.	B.B. Ma'murov	- Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, rais;
2.	Z.M. Muqimov	- Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, rais muovini;
3.	G.R. Akramova	- Ilmiy – tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, a'zo;
4.	X.A. Xaitov	- Tillar fakulteti dekani, a'zo;
6.	U.S.Amonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, a'zo;
7.	D.B.Axmedova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
8.	G.B.Rustamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
9.	G.R.Mirxanova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
10.	R.A.Saidova	O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
11.	Y.U.Nurova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
12.	Sh.Sh.Nizomova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
13.	N.H.Hojiyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
14.	M.U.Usmonova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini katta o'qituvchisi, a'zo;
15.	N.A.Bafoyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
16.	N.O. Avazova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
17.	S.T. Latipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo

ILMIY ANJUMANNING TASHKILIIY QO'MITASI

1.	M.M. Bafayev	- O'quv ishlari bo'yicha prorektor, rais;
2.	M.L. Umedjanova	- Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, rais muovini;
3.	U.S. Amonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, a'zo;
4.	F.R.Rustamov	Tillar fakulteti Yoshlar bilan ishlash bo'yicha dekan o'rinbosari
5.	L.F. Sharipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
6.	M.Y. Ro'ziyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini professori, a'zo;
7.	Sh.M. Istamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
8.	M.B. Sharipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
9.	G.B. Rustamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
10.	R.R. Xalilova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini dotsenti, a'zo;
11.	M.U. Usmonova	O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini katta o'qituvchisi, a'zo;
12.	F.K. Nurova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini katta o'qituvchisi, a'zo;
13.	N.N. Mirjonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
14.	M.Y. Latifova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
15.	M.A. Tilavova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo;
16.	M.V. Jabborova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini o'qituvchisi, a'zo.

To'plam O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrda "2025-yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 496-sonli buyrug'i rejasida belgilangan tadbirlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Buxoro davlat pedagogika institutida o'tkazilgan "Filologik tadqiqotlarning yangi bosqichi: zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar" mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari asosida tuzildi.

Mas'ul muharrir:

G.B. Rustamova - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Taqrizchilar:

D.S. O'rayeva - filologiya fanlari doktori, professor

F.S. Safarova - filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

“BOBURNOMA” ASARIDA TARJIMANING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Shomurotova Hilola Axmadjon qizi

UrDU Xorijiy-filologiya fakulteti

“Ingliz tili va adabiyoti” kafedrası stajyor-o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda XVI asrning boshlang‘ich yarmida Zahiriddin Muhammad Boburning o‘zbek tilida yozilgan “Boburnoma” asarining bevosita tarjimalarining lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot asliy matnning leksik, grammatik va semantik tuzilishining ingliz va rus tillarida tarjimalarda qanday saqlanilib qolishi yoki o‘zgarishi borasida amalga oshirilgan.

Kalit so‘zlar: qiyoslash, tarjima, bilvosita tarjima, bevosita tarjima, ekvivalentlik, badiiy matn, qiyosiy tahlil.

Tarjima faoliyatining tarixida bevosita va bilvosita tarjima usullari asosiy rol o‘ynab kelmoqda. XVI asrning boshida Zahiriddin Muhammad Bobur tomonidan yozilgan “Boburnoma” asari o‘zbek adabiyotining qimmatli manbasi hisoblanadi.

Bevosita tarjima – manba tilining leksik va grammatik tuzilishini iloji boricha saqlab, maqsad tiliga to‘g‘ri o‘tkazish usuli. Bu usul, ayniqsa, ilmiy, texnik va tarixiy matnlarni tarjima qilishda keng qo‘llaniladi. Shunga qaramay, bevosita tarjimaning o‘zbek-ingliz, o‘zbek-rus tarjimalardagi konkret lingvistik xususiyatlari sistemali tahlil qilinmagan. Bevosita tarjima (direct translation) manba tilining leksik va grammatik tuzilishini iloji boricha saqlab, so‘z-so‘z yoki iboralar bo‘ylab maqsad tiliga o‘tkazish usuli sanaladi. Bevosita tarjimaning quyidagi turlari farqlanadi:

1. Lotin harfga o‘tkazish (transliteration): Bir tildagi harflarni boshqa tilning harflariga to‘g‘ri o‘tkazish. “Boburnoma”da bu usul asosan xos nomlarda qo‘llaniladi. Masalan, “Qoqon” “Kokand”, “Qandahar” “Kandahar”.

2. Semantik bevosita: Manba tilining so‘zining semantik ekvivalentini to‘g‘ri qidirish. Masalan, o‘zbek tilining “tosh qal’a” iborasini ingliz tilida “stone fortress” deb tarjima qilish.

3. Struktural bevosita: Manba tilining grammatik tuzilishini qat’iy saqlab qolish. Masalan, o‘zbek tilining “kitob stol ustida yotibdi” jumlasini ingliz tilida “book on table lying” o‘rniga “the book lies on the table” deb tarjima qilish.

4. Leksik bevosita: Manba tilining har bir so‘ziga maqsad tilida aniq ekvivalent topish.

Bevosita tarjima qo‘llash holida quyidagi afzalliklar mavjud: manba tilining aniqligini saqlash: Ayniqsa ilmiy va tarixiy matnlarda bu muhim. “Boburnoma”da Boburning suv-yo‘llari, harbiy kompaniyalari va geografik ma’lumotlarning aniq ifodalanishi sifat uchun zarur. Madaniy va falsafiy o‘ylarning asl matn shaklida ifodalanishi: Boburning islomiy dini-falsafiy tushunchalari o‘rganilayotganda, bevosita tarjima bu tushunchalarning asl ma’nosini saqlaydi. Manba tilining ritmi va uslubining saqlanib qolishi va adabiy asarlarning estetik qiymati saqlangan bo‘ladi.

“Boburnoma”da ko‘p harbiy terminlar mavjud. Ushbu terminlarning bevosita tarjimasi quyidagi muammolarga duch keladi:

1. Terminlarning struktural farqliligi:

O‘zbek tili: “tosh qal’a” (ikki so‘zli birlikta) Ingliz tili: “stone fortress” (ikki so‘zli birlikta, biroq tuzilishi boshqacha) Rus tili: “каменная крепость” (sifat + nom, biroq uslubiy tuzilishi boshqacha)

2. Leksik lakunalar:

O‘zbek tilida “qoraqol” terminining ingliz tilida aniq ekvivalenti yo‘q. Tarjimonlar bu so‘zni bevosita qoldirgan yoki “nomadic cavalry” deb tarjima qilgan.

Quyida keltirilgan misollar yordamida so‘zlarning farqli jihatlarini ko‘rish mumkin:

O‘zbek tili Bevosita tarjima (Ingliz) Bevosita tarjima (Rus)

Harbiy qo‘rin Military formation Боевой строй

Tuzilgan tumanlar Arranged regiments Построенные полки

Qilich surishi Sword stroke Удар меча

At chapdirish Horse racing Скачка верхом

Qorakasilot Fortified position Укрепленная позиция

Xos nomlar tarjimada muhim rol o'ynaydi. "Boburnoma" asarida xos nomlar quyidagilar:

Geografik nomlar:

O'zbek tili Bevosita tarjima (Ingliz) Bevosita tarjima (Rus)

Qoqon Kokand Кокан

Qandahar Kandahar Кандахар

Xorazmiy Khwarezm Хорезм

Samarqand Samarkand Самарканд

Delhi Delhi Дели

Ushbu nomlarning bevosita tarjimasi asosan lotin harfga o'tkazish (transliteration) yo'li bilan amalga oshiriladi. Biroq o'zbek tilining oziqali harflari (o', u, sh, ch) ingliz va rus tilida turli usulda ifodalanadi.

Masala: O'zbek tilining 'o' harfi ingliz tilida "kh" yoki "o" deb ifodalanadi:

"Qoqon" → "Kokand" yoki "Khokand"

"Qandahar" → "Kandahar" yoki "Khondahar"

Shaxs nomlar:

O'zbek tili Bevosita tarjima (ingliz) Bevosita tarjima (rus)

Zahiriddin Muhammad Bobur Zahiriddin Muhammad Babur Захираддин

Мухаммад Бабур

Humoyun Humayun Хумаюн

Akbar Akbar Акбар

Ismail Somiy Ismail Samani Исмаил Самани

"Boburnoma" asarining bevosita va bilvosita tarjimalanishida turli xil shu baki lingvistik mexanizmlari qo'llanilganligini, leksik, grammatik va semantik saqlanganlikni, shuningdek tarjimonlarning bevosita tarjima strategiyasidan foydalaniganligini ko'rish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Andre Lefevere. Translation/ History/ Culture. Australia. 2001
2. Barkhudarov L.S. Language and Translation. M. -2020
3. Catford I.C. F Linguistic theory of translation. L.N/Y. - 2021
4. Hamidov.X.X. Tarjimashunoslik.Toshkent davlat Sharqshunoslik instituti" Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası",Toshkent,2012- P.17
5. I.Athamovna.Tarjimada ekvivalentlikning muloqot maqsadini ifodalash vositalari.Oriental renaissance: innovative, educational,natural and social sciences,Scientific journal impact factor, Volume 1,2021- P.145
6. M.Altundag.Ekvivalentlik va muqobillik terminlari,Translation forum- 2022: Volume 2,special issue 28,2022- P.56
7. Nida.E. Linguistics and ethnology in translation problems. Language structure and Translation. Atanford. 1-2013
8. S.Rasulova. Viliyam shekspirning hamlet, daniya shaxzodasi tragediyasining o'zbek tiliga bilvosita va bevosita amalga oshirilgan tarjimasini qiyosiy tahlil qilish, Samarqand: Samarqand davlat chet tillari instituti, 2014- P.11